

Charakterystyka dialektu małopolskiego

Autor: Halina Karaś

Małopolska – jak już wyżej podkreślono – jest językowo bardzo zróżnicowana. Dopełnieniem omówienia cech dialektu małopolskiego przedstawionego niżej są mapy ukazujące granice ważniejszych wybranych zjawisk fonetycznych i morfologicznych w Małopolsce. Charakterystyczne cechy określane jako ogólnomałopolskie (choć wyjątkowo nie obejmują niektórych obszarów Małopolski) to: {smoothgallery image=M810.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 5&caption=Granice mazurzenia w Małopolsce.} 1) {tt}149|mazurzenie{/tt} (bez Pogranicza wschodniego młodszego): cápka, syja, zaba, jezdzio (zob. mapa Granice mazurzenia w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11.); Spółgłoski dźwiękowe sz, ź bywają też w niektórych wyrazach i formach wyrazowych zastępowane spółgłoskami miękkimi ś, ź (tzw. {tt}236|siakanie{/tt}), np. strąśnie, śklonka, śpitol, łóśli, śli, śprychy = szklanka, szpital, poszli, szli, szprychy; ziobro, droźnić, przydróżnik = żebro, draźnić, przydróżnik; {smoothgallery image=M811.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 5&caption=Północna granica dźwięczności w typie laz_ rośnie, chodźmy w Małopolsce} {smoothgallery image=M812.gif&caption=Granica przejścia wygłosowego -ch w -k w Małopolsce&title=Granica przejścia wygłosowego -ch w -k w Małopolsce}2) {tt}82|fonetyka międzywyrazowa udźwięczniająca{/tt}: laz_łurus, kod_łeci, nióżeś = las urósł, kot łeci, niośleś, ale na Pograniczu Mazowsza (tj. w Radomskim), w Sandomierskim i Lubelskim na skutek ekspansji dialektu mazowieckiego ustaliło się nowsze las_łurus, czyli {tt}81|fonetyka międzywyrazowa nieudźwięczniająca{/tt}, ale z zachowaniem dźwięczności w formach historycznie złożonych: wiózem, płosedem). (Zob. mapa Północna granica dźwięczności w typie laz_ rośnie, chodźmy w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11.) Typową małopolską innowacją dialektalną (właściwą kiedyś całej Małopolsce) jest {tt}201|przejście wygłosowego ch → k{/tt}: mek, strak, na tyg_ńlogak, niózek, niek = mech, strach, na tych nogach, niózech, tj. niośleń, niech, dziś zachowane we wszystkich pozycjach wygłosowych w górzyszej części Małopolski (na Spiszu ch → f), a w końcówkach: tyk staryk, w butak = tych starych, w butach (przy usunięciu tej zmiany z bezkońcówkowych tematów rzeczowników rdzennych na skutek {tt}14|analogii{/tt} do postaci tematu w przypadkach zależnych: duch – nie duk, bo ducha, duchem itp.), lub przynajmniej w pojedynczych {tt}327|zleksykalizowanych formach fonetycznych{/tt} niek, dotykcos = niech, dotychczas sięgające po okolice Pszczyny, Wielunia, Sieradza, na północnym zachodzie, a na wschodzie po Kolbuszowę, Rzeszów, Jasło. (Zob. mapa Granica przejścia wygłosowego -ch w -k w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11.) Ze słabą artykulacją ch w Małopolsce związane jest też, częstsze niż gdzie indziej, zastępowanie skłonnego do zaniku ch w grupach spółgłoskowych przez k lub f, np. kwila, kciał, zukuwały, twórz = chwila, chciał, zuchwały, tchórz. Do charakterystycznych dla Małopolski (lub jej części) zjawisk w zakresie fonetyki należą także: {smoothgallery image=M813.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 5&caption=Granica zaniku nosowości samogłosek ę ą w Małopolsce}1) zróżnicowana wymowa samogłosek nosowych – na Pogórze {tt}283|szeroka artykulacja przedniego ę{/tt} (ciężko, panto = ciężko, pęto), w pasie od Oświęcimia po Sącz wymowa tylko jednej nosówki tylnej ą, często odnosowanej, np. ząb, ząby//zob, zoby (zob. {tt}322|Zanik nosowości{/tt}); w Małopolsce środkowej całkowity {tt}322|zanik nosowości{/tt} (reka, debina, zeby, gosiur, ciognoł sie, widzo = ręka, dębina, zęby, gąsior, ciągnął się, widzą); na pozostałych terenach wymowa obu nosówek jak w języku ogólnopolskim lub zwężona (gęś//gynś, wąsy). {tt}212|Rozłożona wymowa samogłosek nosowych{/tt} w wygłosie dotyczy tylko samogłoski tylnej ą (> -om). (Zob. mapy Granica zaniku nosowości samogłosek ę ą w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11 oraz Granice wymowy ę jako ą lub jako a nosowego w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11.).{smoothgallery image=M814.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 5&caption=Granice wymowy ę jako ą lub jako a nosowego w Małopolsce}2) zachowanie samogłosek pochylonych (ścieśnionych) á, é jako odrębnych dźwięków (zob. {tt}221|Samogłoski pochylone{/tt}) lub silne zwężenie ich artykulacji, które powoduje ich utożsamienie się z odpowiednimi samogłoskami wyższymi, czyli wymawia się je jak o, i/y, por. á pochylone → o (tako trowa, jo, godoł, spoliły, krzoki, copka, (= taka trawa, ja, gadał, spaliły, krzaki, czapka), á pochylonego nie zna Pogranicze wschodnie młodsze (zob. mapa Wschodnia granica odróżniania dawnego á pochylonego i a jasnego w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11.); é pochylone → y, i, na południu y w każdej pozycji, czyli zarówno po spółgłoskach twardych, jak i po miękkich (brzyg rzyki, biyda, śpiywka, syr, dysc = brzeg rzeki, bieda, śpiwka, ser, deszcz) na północy y po spółgłoskach twardych (syr, dysc = ser, deszcz), i po miękkich

(bida, śpiwka = bieda, deszcz). Najlepiej utrzymuje się {tt}224|ścieśnione ó{/tt} jako dźwięk pośredni między samogłoską o i u (< dawna samogłoska długa), np. borouwki, gourke, wiecour, drouga, courka, rouw, rzadziej utożsamia się z u. Zob. Mapa nr 6. Samogłoski pochylone w dialekcie małopolskim. Ścieśnieniu do i/y ulega też e w -ej (jota zanika), co powoduje {tt}200|przejście -ej > -i/-y{/tt}, np. dawni, lepi, jinacy, w naszym wsi, u swoich siostry = lepiej, inaczej, w naszej wsi, u swojej siostry; {smoothgallery image=M818.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 5&caption=Wschodnia granica odróżniania dawnego á pochylonego i a jasnego w Małopolsce}3) {tt}214|rozszerzenie artykulacyjne{/tt}, tj. wymowa i, y przed spółgłoskami półotwartymi l, ł, m, n, ń (beł, chodziełi, o tam, z niemi) w Małopolsce północnej i środkowej; {smoothgallery image=M815.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 5&caption=Granica wymowy dawnych połączeń *sr’ *zr’ jako rś rż w Małopolsce} 4) wymowa staropolskich grup ś□ź□ jako śr, źr (środa, źródło, użroł = ujrzał), a w części Małopolski północno-środkowej ginąca {tt}204|przystawka{/tt} śr, źr, np. rśoda, rźódło, urżoł = środa, źródło, ujrzał (zob. {tt}105|Grupy spółgłoskowe kontynuujące psł. *sr’;, *zr’{/tt}) (zob. mapa Granica wymowy dawnych połączeń *sr’ *zr’ jako rś rż w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11.); {smoothgallery image=M816.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 5&caption=Granica wymowy tko = kto, tkóry = który w Małopolsce} 5) przystawka w wyrazach kto, który, nikt (tko, tkóry, nitko) o podobnym zasięgu terytorialnym jak poprzednia (zob. {tt}104|Grupa spółgłoskowa kt{/tt} oraz mapa Granica wymowy tko = kto, tkóry = który w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11.); 6) podwajanie s, ś, czasem z {tt}213|rozpodobnieniem{/tt} spółgłosek ss, śś do sc, śc, np. wiessa, wiśsi, w leśsie//w leście // w lejsie, do lasca, błośso//błosco = wieszka, wisi, w lesie, do lasu, bosu, w Małopolsce północno-środkowej i w części gwar Pogórza (zob. {tt}184|Podwojenie s, ś{/tt}); 7) ściągnięte formy czasowników stać, bać się oraz grasz, znasz (zob. {tt}137|Kontrakcja{/tt}) wobec północnopolskich form nieściągniętych, typu stojać, bojać się, grajesz, znajesz. Cechy fonetyczne o szerszym zasięgu, łączącym dialekt małopolski z innymi (najczęściej z dialektem śląskim i wielkopolskim) to m.in.: 1) tendencja (w dużej części gwar do {tt}27|asymilacji{/tt} i uproszczeń w grupach spółgłoskowych, przejawiająca się zwłaszcza w wymowie grup spółgłoskowych strz, zdrz, trz, drz jako szcz, źdź, cz, dź, np. szczała, źdźemność śe, dżazga = strzała, zdrzemnąć się, drzazga, czy = czy i trzy (zob. {tt}106|Grupy spółgłoskowe strz, zdrz, trz, drz w gwarach{/tt}), uproszczeń w wygłosie: ś ’ ś (kłaś, słyś, myś = kłaść, zleźć, myśl), w śródgłosie, np. grup rdł > rł, łn > łń, stn > sn, rnk > rk, śln > śń, por. garło, połnie, krzesny, gorka, ziorko, naumyśnie, maśnicka = gardło, południe, chrzestny, garnka, ziarnko, naumyślnie, maślniczka, rs, rz ’ ż, sz (skarzyć się, gárztko, głośpodarstfo = skarzyć się, garstka, gospodarstwo), kk ’ k, np. leki = lekkie; rzadziej na początku wyrazu (w nagłosie), np. dl > l, gdź > dź, por. lo, dzie, dziesik = dla, gdzie, gdzieś upodobnieniu n do tylnojęzykowego k na granicy morfemów, por. sukiekKa, łokieKko; wyraźna jest też tendencja do pomijania ł w grupach spółgłoskowych, zwłaszcza po spółgłosce g, tam, gdzie występuje ono w języku ogólnym, np. putnianke, (jaśka) upić, zogówek, gupi, suchać = płótnianka, (jaśka) łupić, zagłówek, głupi, słuchać oraz wymiana grupy sł > sw w niektórych czasownikach, np. swyseć, poswać, wyswać = słyszeć, posłać, wysłać i wtórnie powstałe czasowniki wielokrotne posywać, wysywać; (zob. {tt}107|Grupy spółgłoskowe w dialektach{/tt}). 2) zanik zwarenia ń, które kończy sylabę, np. pajski, pajstwo, siyj, ciyj, bajka, kojski, kł□mi, ciyjszy, tajszy, błogostawiyjstwo, pełnusiyjko = pański, państwo, sień, cień, bańka, koński, końmi, cieńszy, tańszy, błogostawieństwo, pełnusięńko, powszechny zwłaszcza w gwarze lasowskiej, ale też częsty w różnych gwarach południowomałopolskich; 3) mocna {tt}145|labializacja{/tt} samogłoski o, nie tylko w {tt}157|nagłosie{/tt} (łociec, łokno = ojciec, okno), ale i w {tt}288|śródgłosie{/tt} (młost, kłot = most, kot), a na obszarze od Sandomierza i Kielc po Nowy Sącz, Tarnów, Tarnobrzeg przesunięcie artykulacji labializowanego o ku przodowi (kłoza, płot, błek, błeto = koza, płot, bok, błoto), co przy małej wyrazistości niezgłoskotwórczego ł prowadzi do wymowy średkiem, do Tárnewa = środkiem, do Tarnowa; rzadkie są inne {tt}257|spółgłoski protetyczne{/tt}, np. rzadko {tt}190|prejotacja{/tt} samogłosek a, e, i.), np. jinacy, jigła, jiść, janioł, jAdam, jEwa, = inaczej, igła, iść, anioł, Adam, Ewa; 4) zmiany barwy samogłosek o, e przed {tt}256|spółgłoskami półotwartymi{/tt}, wymawianych jako ó, y, np. gónili, kólendnicy, w domu, ón, kónory, kómora, pómagalo sie, kón, osiym = gonili, kolędnicy, w domu, on, konary, komora, pomagalo się, koń, osiem; 5) przejście samogłoski a w grupie -aj w e, czyli -aj > -ej, np. dej, słuchejcie sie, godej, czekej, śpiywej, czytej = daj, słuchajcie (się), gadaj, czekaj, śpiewaj, czytaj); natomiast cechą, mającą w gwarach znacznie szerszy zasięg, znaną na różnych terenach, jest {tt}200|przejście wygłosowego -ej > -i/-y{/tt}, w formach stopnia wyższego przysłówków, np. daowni, szybcy, późni, głorzy, lekcy = dawniej, szybciej, później, gorzej, lżej, a także w formach przymiotników i zaimków przymiotnych (D., C., Msc. lp. ż.), np. w każdy takiy, w ty, z te (rezurekcje), w nasy, przy takiy ładny, młody porze, koło dwunosty, mszy święty = w każdej takiej, w tej, z tej (rezurekcji), w naszej, przy takiej ładnej, młodej parze, koło dwunastej, mszy świętej. 6) wtórne {tt}218|ruchome e{/tt} po przyimkach i przedrostkach w, z,

uniemożliwiające powstanie skłonnych do uproszczeń grup spółgłoskowych ss, zz, ff, ww, śś, źź (we włodzie, ze słokiem, we fajce, zesunońc, zesiniął = w wodzie, z sokiem. w fajce, zsunać, zsiniał);

{smoothgallery image=M817.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 5&caption=Granica braku przegłosu e w o (wiesna = wiosna, niesłem = niosłem) w Małopolsce} 5) upowszechnienie tematów, w których nie zaszedł {tt}195|przegłos{/tt} e po spółgłoskach wargowych i miękkiej ń (wieze, mietła, niesły = wiozę, miotła, niosły) (Zob. mapa Granica braku przegłosu e w ‘o (wiesna = wiosna, niesłem = niosłem) w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11.) Inne charakterystyczne cechy, także nieograniczone tylko do tego terenu, to przejście niektórych eł > oł, np. pełne pudołko, kukiołka = pełne pudełko, kukiełka, a także w niektórych formach w wygłosie w -ół (-uł), np. w imieniu Pawół, natomiast -ił/-ył w formach czasownikowych, zwłaszcza w 3 os. lp. r. męskiego czasu przeszłego, w uł, np. chłodziuł, robiuł, pobiuł = chodził, robił, pobił. Niektóre cechy fonetyczne mają niewielki zasięg, wyróżniając poszczególne gwary, np. typowe dla Podhala, Orawy, Żywiecczyny i części Spiszu są takie zjawiska: a) akcent na pierwszej sylabie ({tt}4|akcent inicjalny{/tt}), np. w|epchany, p|rasuwanie, d|aleko, p|rasuwać; b) {tt}22|archaizm podhalański{/tt}, mający nieco szerszy zasięg niż gwara podhalańska, np. s□ćka pomiyndz□ naz□wali rzecz□ c|ienz□jse, chłopc□, a na pozostałym obszarze pasa górskiego Małopolski tylko w grupie □z {tt}102|□frykatywnym{/tt}, np. przistrajali, przikufennych. Ze zjawisk morfologicznych za charakterystyczne (choć nie zawsze wyłącznie dla Małopolski) uznać należy różne zjawiska koniugacyjne (tj. dotyczące odmiany czasowników) i deklinacyjne (odmiany rzeczowników). Z zakresu koniugacji wymienić można następujące zjawiska: {smoothgallery image=M819.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 5&caption=Granica końcówki -wa w 1 os. lmn. czasowników w Małopolsce} 1) zróżnicowanie końcówek 1. os. lmn czasu terażniejszego: my w Małopolsce południowej (ńesiemy, idymy, gonimy), wa w Małopolsce środkowo-północnej (niesiewa, idziawa, goniwa), na stosunkowo niewielkim terenie między Limanową, Sączem i Jasłem końcówka ma pochodząca z {tt}136|kontaminacji{/tt} m)(wa (niesiema, gonima = niesiemy, gonimy), a w części Podhala pod wpływem słowackim -me (bieryme, chodzime = bierzemy, chodzimy); (Zob. mapa Granica końcówki -wa w 1 os. lmn. czasowników w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11. oraz {tt}88|Formy 1. os. lmn. czasu terażniejszego{/tt}; 2) resztki {tt}16|aorystu{/tt} w formach czasu przeszłego (nosił, nosiłech, nosiłichmy = nosiłem, nosiliśmy) w południowo-zachodniej Małopolsce; 3) pomijanie przyrostka -nę- w niektórych formach czasowników, np. w czasie przeszłym i w rozkazniku, por. ciąglą, ciągli, krzykła, krzykli, pragła, pragli, ciąg (por. ogp. ciągnęła, ciągnęli, krzyknęła, krzyknęli, pragnęła, pragnęli, ciągnij); 4) {tt}88|formy 1. os. lmn. czasu terażniejszego{/tt}, typu mogymy, musimy, piekymy, jadymy, idymy = możemy, musimy, pieczemy, jedziemy, idziemy ({tt}318|wyrównanie analogiczne{/tt} do form tematu 1. os. lp. czasu ter. z twardą spółgłoską) oraz {tt}89|formy 1. os. lmn. czasu przeszłego{/tt}, typu jechalimy, robilimy, chodżyłimy, wołalimy = jechaliśmy, robiliśmy, chodżyliśmy, wołaliśmy; 5) inny typ odmiany niektórych czasowników, np. gwizdom, dryptom, klaskom (wg koniugacji -m, -sz, a nie -ę, -esz, jak w polszczyźnie ogólnej) = gwizdźę, drepczę, klaszczę; lubiałam, lubiał, lubieli = lubił, lubiła, lubili. W formach 1 os. lp. czasu terażniejszego upowszechnia się twarda spółgłoska wargowa, tam, gdzie w języku ogólnym występuje miękka, por. skube, rombe, grzebe, drape, kope, złame = skubię, rąbię, grzebię, drapię, kopię, złamię. Z zakresu deklinacji wymienić można następujące zjawiska: 1) inny rodzaj niż w polszczyźnie ogólnej niektórych rzeczowników (niezbyt liczne), np. ta litra, krawatka, beretka, samogona, ten gorąc – ogp. ten litr, krawat, beret, samogon; to gorąco; 2) częściowe zachowanie archaicznych końcówek, np. e w {tt}66|dopełniaczu lp. rzeczowników żeńskich{/tt} miękkotematowych na -a, tj. po spółgłoskach miękkich i stwardniałych (do stajnie, z pszenice = do stajni, z pszenicy), i w odmianie liczebników głównych (piyńci, seści = pięciu, sześciu); 3) innowacyjne formy deklinacyjne, np. formy {tt}151|mianownika lmn. rzeczowników męskich{/tt}, typu wójcio, policjancio, muzykancio (na wzór bracia, księża); upowszechnienie końcówki -ów w {tt}64|dopełniaczu l.mn. zeczowników żeńskich{/tt}, np. pchłów, śprychów, glistów, wszów, myszów, i końcówki narzędnika liczby mnogiej -ami kosztem wyjątkowej -mi, np. liściami, gościami, koniami (ale częściej kł□mi), dłońiami (ale obok dł□mi), niciami; Kategoria męsko- i niemęskosobowości wykazuje znaczące różnice w porównaniu ze stanem ogólnopolskim. Istotne dla omawianej gwary są formy mianownika lmn. rzeczowników męskosobowych i łączących się z nimi przymiotników, zaimków przymiotnych oraz form czasu przeszłego. Częste są tu formy niemęskoosobowe zamiast męskosobowych: chłopcy musiały skubać, piekały ludzie, chodziły ludzie. Formy czasownikowe na -ły występują zarówno przy rzeczownikach żeńskich, np. baby sie schodziły, skubały, śpiływały różne pierdoły łopowiadały, jak i mogą odnosić się do rzeczowników męskoosobowych (np. w opowiadaniach dotyczących mężczyzn): a ony miały takie konwie (= a oni mieli takie konwie,), my młóciły, my przekrocały (z kontekstu wynika, że chodzi o dwóch mężczyzn), ony tam doły kopały takie, i przykrywały jedlicami, tak fajnie szykowały, każdy miaoł dyżury, stróżowały, chodżyły, sprawdzały (= oni tam doły kopali takie; i przykrywali jedlicami, tak fajnie szykowali, każdy miał dyżury, stróżowali, chodzili, sprawdzali). W słowotwórstwie za typowe dla dialektu małopolskiego lub jego części uważa

się: {smoothgallery image=M820.gif&title=Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: Urbańczyk 1968, mapa nr 5&caption=Granica przejścia roz- w łoz- w wyrazie rozwora w Małopolsce} 1) zanik r w przedrostku roz (łozłać, łozwora = rozłać, rozwora) w Małopolsce środkowej i zachodniej (Zob. mapa Granica przejścia roz- w łoz- w wyrazie rozwora w Małopolsce. Oprac. A. Krawczyk-Wieczorek na podstawie: S. Urbańczyk, Zarys dialektologii polskiej, wyd. III, Warszawa 1968, mapa nr 11.); 2) przysłówki i zaimki z przyrostkami -ik, -ok, np. tutaj. tamok, hawok, dzisiok, cosik, ktosik, dziesik, jakiesik, któresik, zaimki nieokreślone, typu choćco / chłójco, chłóćkto, chłóćjak, chłóćjaki, chłójdzie, chłóćkóry, chłóćkiedy, oraz liczebniki typu dwójko, pięciórko (np. dwójko ludzi, byli w pięciórko = dwoje ludzi, byli w pięcioro); 3) {tt}188|przedrostek{/tt} noj- w stopniu najwyższym przymiotników i przysłówek, np. nojmłodso, nojstarso, nojśmacniejse, nojzdrowse = najmłodsza, najstarsza, najśmacniejsza, najzdrowsza obok ogp. naj-; 4) {tt}30|bezokolicznik{/tt} czasowników z przyrostkiem ować// uwać odpowiadający ogólnopolskiemu -iwać // -ywać, np. pokazować//pokazywać, podskakować//podskakuwać = pokazywać, podskakiwać; 5) zachowanie form typu cielę, prosię (wobec mazowieckich z pochodzenia cielak, prosiak). Peryferyczne tereny Małopolski mają wiele cech dialektów sąsiednich, np. Pogranicze z Mazowszem charakteryzują wpływy mazowieckie, m.in. formy, typu mioł, wiołna (zob. {tt}247|Sonanty{/tt}), końcówka amy (cepamy), twarda wymowa l’ (lypa, lyst), {tt}81|fonetyka międzywyrazowa nieudźwięczniająca{/tt} (las_urus, ale – ukradem). Pogranicze wschodnie młodsze ma natomiast wiele cech kresowych, np. redukcje samogłosek nieakcentowanych (z kruplami, z puczontku = z kroplami, z początku), brak {tt}149|mazurzenia{/tt} i á pochylonego. Gwary spiskie i orawskie, także w mniejszym stopniu podhalańskie, charakteryzują wpływy słowackie, np. końc. 1 os. lp. czasu ter. ym, np. piecym, ucym, idym, oraz me 1. os. lmn. czasu ter.: piecyme, jadyeme = pieczemy, jedziemy; obok form, typu siedzimy, idymy. Zob. Podhale, Spisz, Orawa, Żywiecczyzna, Sądecczyzna (Pogórze środkowe), ziemia biecka (Pogórze wschodnie), Krakowskie, Kieleckie (Małopolska środkowa I), Lasowiaci (Małopolska środkowa II), Krakowiaci wschodni (Małopolska środkowa III), Lubelszczyzna zachodnia (Pogranicze wschodnie starsze), Lubelszczyzna wschodnia (Pogranicze wschodnie młodsze I), Przemyskie (Pogranicze wschodnie młodsze II), Pogranicze Mazowsza, Łęczyckie, Sieradzkie .